

Економіка

УДК 338.43:341.24(477):[355.02:911.3]

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.15585685>

Україна у світовій продовольчій безпеці: виклики та загрози

Сташкевич Ігор Олександрович

аспірант, Навчально-науковий інститут економіки і торгівлі імені

Михайла Туган-Барановського,

Дніпропетровська обл., м. Кривий Ріг, вул. Трамвайна 16,

<https://orcid.org/0009-0000-8449-4092>

Прийнято: 19.05.2025 | Опубліковано: 29.05.2025

***Анотація.** Метою статті є комплексне дослідження трансформацій аграрного сектору України в умовах повномасштабної війни та визначення наслідків цих змін для національної економіки, світового продовольчого ринку і глобальної продовольчої безпеки. Проаналізовано динаміку сільськогосподарського виробництва та експорту, виявлено тенденції зміни структури аграрного експорту, оцінено втрати і виклики, а також підкреслено роль України як ключового гравця у міжнародній агропродовольчій системі.*

У дослідженні використано методи економіко-статистичного аналізу, порівняльного аналізу динаміки обсягів виробництва та експорту аграрної продукції, а також методи узагальнення, систематизації й оцінки геополітичних впливів на функціонування сільського господарства України. Залучено офіційні статистичні дані національних та міжнародних організацій, у тому числі FAO, NASA, НІСД, Державної служби статистики України.

ЗДОБУТКИ ЕКОНОМІКИ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА ІННОВАЦІЇ

Встановлено, що аграрний сектор України зазнав істотного удару внаслідок воєнних дій, що проявляється у зниженні частки у структурі валової доданої вартості, зменшенні обсягів виробництва зернових культур, втраті посівних площ, блокаді портів, зниженні експортного потенціалу та переорієнтації фермерських господарств на менш затратні культури (соняшник, ріпак). Аналіз структури експорту свідчить про переважання сировинної орієнтації (зернові та зернобобові культури складають понад 99% у загальному обсязі), що обмежує додану вартість і конкурентоспроможність продукції на світовому ринку. Виявлено негативні наслідки воєнних дій не лише для України, а й для продовольчої стабільності в регіонах Африки та Азії, що залежать від українського експорту.

Попри військові загрози, аграрний сектор України демонструє високу стійкість і стратегічне значення. Успішна адаптація логістичних ланцюгів, мобілізація ресурсів та міжнародна підтримка дозволяють зберігати позиції на глобальному ринку. Проте подальший розвиток вимагає переорієнтації на продукцію з вищою доданою вартістю, нарощування потужностей внутрішньої переробки, підвищення ефективності агровиробництва та забезпечення продовольчої безпеки на тлі нових викликів. З огляду на стратегічне значення аграрної продукції України для глобального ринку, стабілізація безпекової ситуації є критично важливою як для національної економіки, так і для міжнародної продовольчої системи.

Ключові слова: *аграрний сектор, експорт, продовольча безпека, сільське господарство України, зернові культури, логістика, додана вартість, глобальний ринок.*

Ukraine in Global Food Security: Emerging Challenges and Threats

Stashkevych Ihor Oleksandrovych

PhD student, Mykhailo Tugan-Baranovsky Educational and Research Institute of
Economics and Trade, 16 Tramvayna Str., Kryvyi Rih, Dnipro region,
<https://orcid.org/0009-0000-8449-4092>

Abstract. *The aim of this article is to conduct a comprehensive study of the transformations within Ukraine's agricultural sector under the conditions of full-scale war and to determine the consequences of these changes for the national economy, the global food market, and international food security. The article analyzes the dynamics of agricultural production and exports, identifies trends in the structure of agrarian exports, assesses the losses and emerging challenges, and emphasizes Ukraine's role as a key player in the international agri-food system.*

The study employs methods of economic and statistical analysis, comparative analysis of production and export trends, as well as techniques for generalization, systematization, and assessment of geopolitical impacts on the functioning of Ukraine's agricultural sector. Official statistical data from national and international organizations, including FAO, NASA, the National Institute for Strategic Studies (NISS), and the State Statistics Service of Ukraine, were used.

It has been established that Ukraine's agricultural sector has suffered a significant blow due to military actions, as evidenced by a decline in its share of gross value added, a reduction in grain crop production, loss of arable land, port blockades, decreased export capacity, and a shift by farms toward less input-intensive crops (such as sunflower and rapeseed). Analysis of the export structure reveals a predominant focus on raw materials—grain and leguminous crops account for over 99% of total exports—limiting added value and global competitiveness. The

war has had adverse effects not only on Ukraine but also on food stability in African and Asian regions that depend on Ukrainian exports.

Despite military threats, Ukraine's agricultural sector demonstrates remarkable resilience and strategic importance. Successful adaptation of logistics chains, resource mobilization, and international support have enabled the sector to maintain a presence on global markets. However, future development requires a shift toward higher value-added production, expansion of domestic processing capacities, improved agricultural efficiency, and enhanced food security in light of emerging challenges. Given the strategic significance of Ukraine's agricultural output for the global market, stabilizing the security situation is critically important for both the national economy and the international food system.

Keywords: *agricultural sector, export, food security, Ukrainian agriculture, grain crops, logistics, added value, global market.*

Постановка проблеми. Аграрний сектор України традиційно відіграє ключову роль у національній економіці та є важливою складовою глобальної продовольчої безпеки. Природні ресурси країни, високий експортний потенціал, значна частка аграрного виробництва у валовій доданій вартості та стабільна присутність на світових ринках забезпечували стратегічну конкурентну перевагу. Проте повномасштабна війна, розпочата Росією у 2022 році, спричинила руйнівні наслідки для агросектору, унеможлививши його повноцінне функціонування на значних територіях України та порушивши ланцюги логістики, виробництва й експорту.

У сучасних умовах стає очевидним, що війна створила не лише національні, а й глобальні загрози, зокрема в аспекті продовольчої безпеки. Порушення експорту українського зерна, переорієнтація фермерів на менш затратні культури, втрата врожаю на мільярди доларів та погіршення доступу до аграрної продукції для вразливих країн Азії та Африки вказують на

ЗДОБУТКИ ЕКОНОМІКИ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА ІННОВАЦІЇ

масштабність проблеми. Водночас, незважаючи на втрати, агросектор України демонструє стійкість і адаптивність, що свідчить про наявність потенціалу для відновлення та трансформації.

Таким чином, виникає наукова й практична потреба у глибокому аналізі змін, які відбулися в аграрному секторі України під впливом збройної агресії, зокрема щодо обсягів виробництва, структури експорту, логістичних можливостей та міжнародного значення української агропродукції. Постає проблема визначення механізмів стабілізації та зміцнення аграрного сектору в умовах воєнного часу й післявоєнної відбудови, а також розробки стратегій підвищення доданої вартості продукції та зменшення сировинної орієнтованості експорту.

Це питання є критично важливим як з наукової точки зору - для розуміння структурних трансформацій в агросекторі в умовах війни, так і з практичної - для формування ефективної державної політики, підтримки продовольчої безпеки всередині країни та збереження позицій України на світовому ринку. Розв'язання цієї проблеми сприятиме підвищенню економічної стійкості України, зниженню глобальних ризиків нестачі продовольства і збереженню геополітичної стабільності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання впливу конфліктів на продовольчу безпеку розглядається в працях міжнародних організацій, зокрема FAO, WFP та OECD. Дослідники наголошують на ролі України як одного з провідних експортерів зернових і олійних культур [1,2]. У працях вітчизняних науковців (Бобровицький А. та ін., 2024) підкреслено стратегічне значення аграрного сектору та наслідки руйнування інфраструктури, втрати врожаїв і логістичних бар'єрах, що дестабілізують не лише український ринок, а й продовольчі системи країн Африки та Азії [3].

Русан В.М., Жураковська Л.А., Жаліло Я.А. (2024) аналізують зміни у структурі агровиробництва в умовах війни. Зокрема, звертається увага на

ЗДОБУТКИ ЕКОНОМІКИ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА ІННОВАЦІЇ

переорієнтацію аграріїв на менш витратні культури та зниження експорту, що позначилося на доходах фермерів [4].

Аналіз даних GHI [5] та даних NASA [6] дозволяє оцінити масштаби недоїдання та втрат виробництва на окупованих територіях. У науковій літературі (OpenKnowledge FAO, 2023) [2] також простежується зростання ролі ЄС як торговельного партнера України на тлі блокади морських шляхів.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Попри наявність численних досліджень щодо впливу війни на аграрний сектор України, низка важливих аспектів досі залишається недостатньо вивченою або не отримала комплексного аналізу. Зокрема, потребують подальшого дослідження наступні напрями: довгострокові наслідки руйнування аграрної інфраструктури, зокрема портів, логістичних коридорів та переробних підприємств, на структурну трансформацію сільського господарства; потенціал внутрішньої переробки аграрної продукції як засобу зміцнення економічної стійкості та підвищення доданої вартості національного експорту. Попри актуальність, механізми стимулювання цього процесу залишаються фрагментарними і недостатньо ефективними; вплив геополітичної нестабільності на аграрні експортні стратегії, особливо у розрізі диверсифікації торговельних партнерів та створення альтернативних логістичних маршрутів; оцінка реальних втрат та економічних збитків, пов'язаних із втратою сільськогосподарських угідь на тимчасово окупованих територіях, зокрема враховуючи не лише прямі втрати врожаїв, а й довгострокове зниження потенціалу ґрунтів та екосистем; соціально-економічні наслідки трансформації аграрного виробництва, зокрема щодо зайнятості у сільській місцевості, скорочення виробництва трудомістких культур та зміни у структурі аграрного бізнесу.

Крім того, недостатньо дослідженим залишається питання стійкості аграрного сектору до нових викликів, таких як зміни клімату, зниження

ЗДОБУТКИ ЕКОНОМІКИ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА ІННОВАЦІЇ

доступності водних ресурсів, підвищення енергетичних витрат та загрози повторних військових дестабілізацій.

Таким чином, актуальність подальших наукових досліджень полягає в розробці комплексних підходів до: адаптації українського аграрного сектору до кризових умов; нарощування виробництва продукції з високою доданою вартістю; забезпечення продовольчої безпеки на національному й глобальному рівнях.

У межах цієї статті зроблено спробу частково заповнити прогалини у дослідженні динаміки аграрного виробництва в умовах війни, виявити потенціал експорту та структурних змін у сільському господарстві України, а також окреслити напрями подальшої трансформації галузі з урахуванням глобальних викликів і внутрішніх загроз.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Основна увага зосереджена на оцінці поточних економічних втрат, структурних змін у сільському господарстві, логістичних викликів і трансформації експортної динаміки у 2022–2024 роках. Завдання, що ставляться у межах дослідження, включають: аналіз змін у структурі валової доданої вартості аграрного сектору України в умовах війни та визначення його ролі в національній економіці; оцінка експортного потенціалу України в галузі сільського господарства до і після початку повномасштабного вторгнення, із виокремленням ключових тенденцій у експорті зернових, борошна та продуктів рослинництва; визначення потенціалу українського агросектору щодо відновлення і розвитку в умовах обмежених ресурсів, зовнішньої підтримки та глобального попиту на продовольство; обґрунтування стратегічної важливості розвитку внутрішньої переробки агропродукції як напряму підвищення доданої вартості та зміцнення конкурентоспроможності на світовому ринку.

Виклад основного матеріалу дослідження. За останні кілька десятиліть аграрний сектор України став одним із ключових елементів

ЗДОБУТКИ ЕКОНОМІКИ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА ІННОВАЦІЇ

національної економіки, здобувши значну роль на міжнародній арені. Це дало змогу нашій країні бути важливим гравцем на світовому ринку продовольства та увійти до кола гарантів глобальної продовольчої безпеки [3, с.16]. Однак повномасштабна війна, яку розв'язала Росія, спричинила тяжкі наслідки, зокрема унеможливила ведення сільського господарства в зонах бойових дій, на тимчасово окупованих територіях та в районах, забруднених мінами і боєприпасами, що завдало значної шкоди галузі. До того ж, руйнівні обстріли сільськогосподарської та портової інфраструктури, підлив Каховської дамби, знищення та незаконне вилучення сільгосппродукції й техніки, блокада морського судноплавства - все це значно обмежило можливості України з постачання агропродукції для забезпечення глобальних потреб у продовольстві, що особливо важливо на фоні зростання населення планети.

Агресія Росії не лише загрожує Україні, але й викликає проблеми в інших країнах і регіонах, як близьких, так і віддалених від України. Війна призвела до зриву логістичних ланцюгів поставок української сільськогосподарської продукції, посиливши конкуренцію на європейському продовольчому ринку. У результаті порушень в глобальній продовольчій системі, деякі регіони, зокрема Африка та Азія, зіткнулися з серйозними проблемами продовольчої безпеки, що навіть загрожує голодом. Це створює ризики для соціальної стабільності, політичних систем і зростання міграційних потоків до більш стабільних країн [3].

Природні умови і ресурси України в цілому є сприятливими для розвитку сільського господарства. Частка аграрного сектору в структурі валової доданої вартості України протягом 2010-2024 рр. наведена на рисунку 1.

ЗДОБУТКИ ЕКОНОМІКИ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА ІННОВАЦІЇ

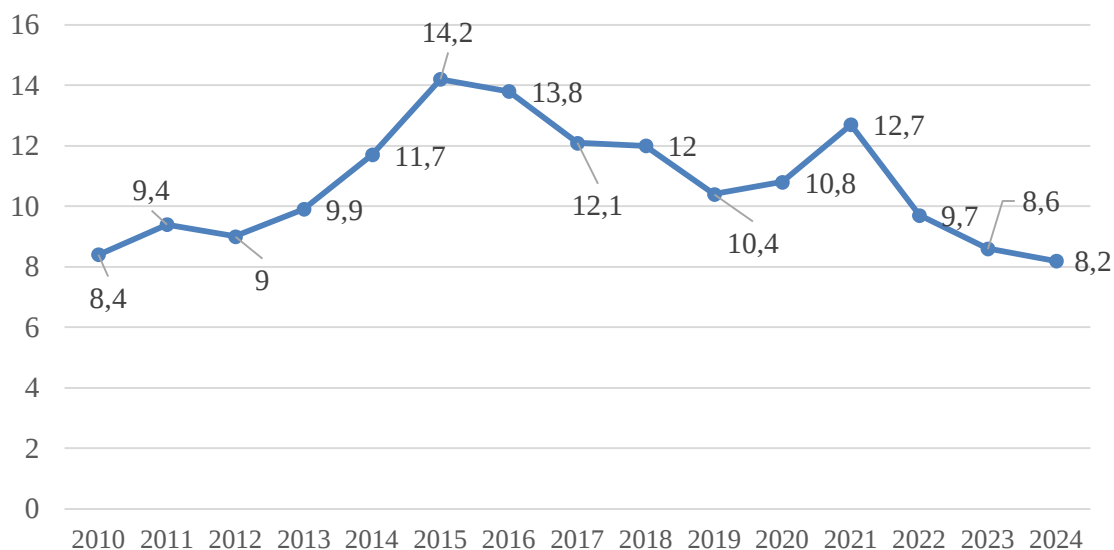

Рис. 1. Частка аграрного сектору в структурі валової доданої вартості України протягом 2010–2024 рр.

Джерело: розроблено автором за даними [7]

У період 2010–2024 років частка аграрного сектору у структурі валової доданої вартості України зазнала суттєвих коливань, відображаючи як внутрішні економічні трансформації, так і зовнішні виклики. У 2010–2013 роках вона залишалася відносно стабільною (8,4–9,9%), однак у 2014–2015 рр. спостерігалось різке зростання до 14,2% на тлі військово-політичної кризи та економічного спаду в інших секторах. Надалі, в умовах часткової стабілізації, частка агросектору поступово знижувалася, досягнувши 10,4% у 2019 році. Пандемія COVID-19 зумовила тимчасове підвищення цього показника до 12,7% у 2021 році, однак повномасштабна війна, розпочата у 2022 році, призвела до стрімкого зменшення частки аграрного виробництва — до 8,2% у 2024 році. Загальна тенденція останніх років свідчить про послаблення позицій сільського господарства в економіці країни, але попри це агросектор є одним із провідних серед інших секторів економіки України.

Військова агресія негативно вплинула на обсяги виробництва основних сільськогосподарських культур, а також призвела до переорієнтації фермерських господарств на виробництво менш затратних

ЗДОБУТКИ ЕКОНОМІКИ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА ІННОВАЦІЇ

сільськогосподарських культур. На землях окупованих областей у 2023 р. вирощували переважно пшеницю, а на підконтрольних уряду територіях фермери переорієнтувалися на вирощування соняшнику та ріпаку, які вимагають менше ресурсів і мають нижчу собівартість виробництва, ніж зернові культури. Крім того, блокада чорноморських портів України обмежила можливості експорту сільськогосподарської продукції, що призвело до зниження цін на неї на вітчизняних ринках і значно знизило прибутки фермерських господарств [4].

Тривалий час Україна перебувала у десятку лідерів світових експортерів аграрної та харчової продукції, зокрема за обсягами експорту пшениці, кукурудзи, ячменю (табл. 1).

Таблиця 1

Провідні виробники зерна у світі, млн. т.

Показник	2011 р.	2012 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2019 р.	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2023 р.	2019- 2011 рр., %	2023- 2011 рр., %
США	324	358,6	377,6	367,2	382,6	359,9	374,9	398,1	358,8	402,4	11,08	24,20
Китай	201,1	199,3	225,2	234,5	229,7	269,9	269,9	283,5	287,5	291,5	34,21	44,95
Європейський Союз	148,5	149,1	171,7	150,0	160,7	166,6	155,1	157,2	133,9	148,4	12,19	-0,07
Бразилія	59,0	68,3	82,9	88,3	83,9	103,8	106,3	90,8	117,8	132	75,93	123,73
Аргентина	31,9	28,2	39,9	42,4	45,4	63,3	65,8	70,0	67,2	49,4	98,43	54,86
Індія	39,1	41,2	43,1	38,3	41,7	44,1	49,1	51,3	51,9	51,5	12,79	31,71
Росія	34,2	34,3	42,4	39,5	41,8	42,3	43,1	40,4	43,1	41,6	23,68	21,64
Україна	33,5	33,4	39,7	33,4	36,0	46,4	39,7	53,4	34,4	28,7	38,51	-14,33
Мексика	26,7	29	31,8	32,8	31,4	32,6	33,1	33,0	32,2	32,9	22,10	23,22
Канада	21,9	24,8	22,1	25,7	25,8	28,7	29,8	25,2	30,6	28,1	31,05	28,31
Індонезія	17,6	17,7	19,0	19,4	19,0	22,6	22,5	22,7	23,0	23,2	28,41	31,82
Ефіопія	17,1	15,2	19,2	16,6	17,0	24,2	23,1	22,8	22,1	22,1	41,52	29,24
Нігерія	22,3	22,8	19,5	19,2	20,2	21,3	21,0	21,5	21,6	21,4	-4,48	-4,04
Австралія	13,4	12,7	11,3	12,6	12,5	15,8	16,1	18,3	18,7	14,5	17,91	8,21
Південна Африка	11,5	12,2	10,3	10,8	11,3	12,3	16,8	17,6	16,6	17,1	6,96	48,70
Туреччина	11,2	11,8	12,9	15,1	14,2	14,4	15,6	13,2	17,7	14,8	28,57	32,14
Пакистан	8,9	9,2	9,4	10,1	10,3	10,8	11,1	11,2	10,4	10,5	21,35	17,98
Інші країни	159,1	160,6	179,5	168,6	162,6	194,5	214,0	179,6	181,3	182,9	22,25	14,96
Світ	1163,9	1207,3	1337,7	1303,6	1324,5	1447	1479,7	1509,7	1468,8	1513,0	24,32	29,99

Джерело: розроблено автором за даними [1,2]

У 2011–2023 рр. світове виробництво зерна зросло з 1163,9 до 1513,0 млн т, що становить приріст на 29,99%. Найбільший внесок у цей приріст зробили США, Китай, Бразилія та Індія. Зокрема, Китай збільшив обсяги на 44,95%, досягнувши 291,5 млн т у 2023 році, а Бразилія продемонструвала найвищу

ЗДОБУТКИ ЕКОНОМІКИ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА ІННОВАЦІЇ

динаміку серед провідних країн - +123,73%. Помірне зростання спостерігалось в США (+24,2%) і ЄС (+12,19%), хоча останній до 2023 року повернувся майже до рівня 2011 року. Значне зростання також зафіксоване в низці країн Глобального Півдня - Південній Африці, Туреччині та Ефіопії. Водночас деякі держави, зокрема Нігерія й Австралія, не показали істотного прогресу.

Україна протягом аналізованого періоду мала нестабільну динаміку. Після зростання виробництва до пікових 53,4 млн т у 2021 році, у 2023 році показник скоротився до 28,7 млн т, що на 14,33% менше, ніж у 2011-му. Хоча в 2019 році приріст становив 38,51%, повномасштабна війна з 2022 року призвела до різкого спаду через втрату посівних площ, руйнування інфраструктури, логістичні обмеження та заблоковані експортні шляхи. Незважаючи на спад, Україна залишається важливим елементом світового зернового балансу, і за умови стабілізації ситуації зберігає потенціал для відновлення позицій серед провідних експортерів.

Основною продукцією, яка має значення для світового експорту, є рослинництво - наймасовіший сектор аграрного експорту з найменшою доданою вартістю, де Україна займає одні з лідируючих позицій [3].

Після початку повномасштабної війни ціни на деякі сільськогосподарські товари почали зростати, і їх подальша динаміка значною мірою залежала від новин з України. Однак великими проблемами залишаються тимчасово заблоковані через війну сільськогосподарські угіддя, а також викрадення російськими військовими сільськогосподарської продукції з окупованих територій. Згідно з оцінками NASA, у 2022–2023 роках на тимчасово окупованих територіях було зібрано понад 15,4 млн тонн пшениці та соняшнику. Внаслідок війни в 2023 році було покинуто близько 7 % сільськогосподарських угідь України, що призвело до втрати врожаю зернових та олійних культур на суму 2 млрд доларів США, яких вистачило б, щоб прогодувати понад 25 млн осіб протягом року [6].

ЗДОБУТКИ ЕКОНОМІКИ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА ІННОВАЦІЇ

У період із 2013/2014 по 2024/2025 маркетингові роки експорт зернових з України (рис.2) демонстрував виражену хвилеподібну динаміку з загальною тенденцією до зростання до 2019/2020 р., після чого спостерігається поступове зниження. У 2013/2014 р. обсяг експорту становив 32,5 млн. т, а вже у 2019/2020 р. досяг піку — 57,2 млн. т, що свідчить про зростання на 76% за шість років. Цей період характеризується активним розвитком логістики, високим врожаєм та стабільною зовнішньоекономічною ситуацією.

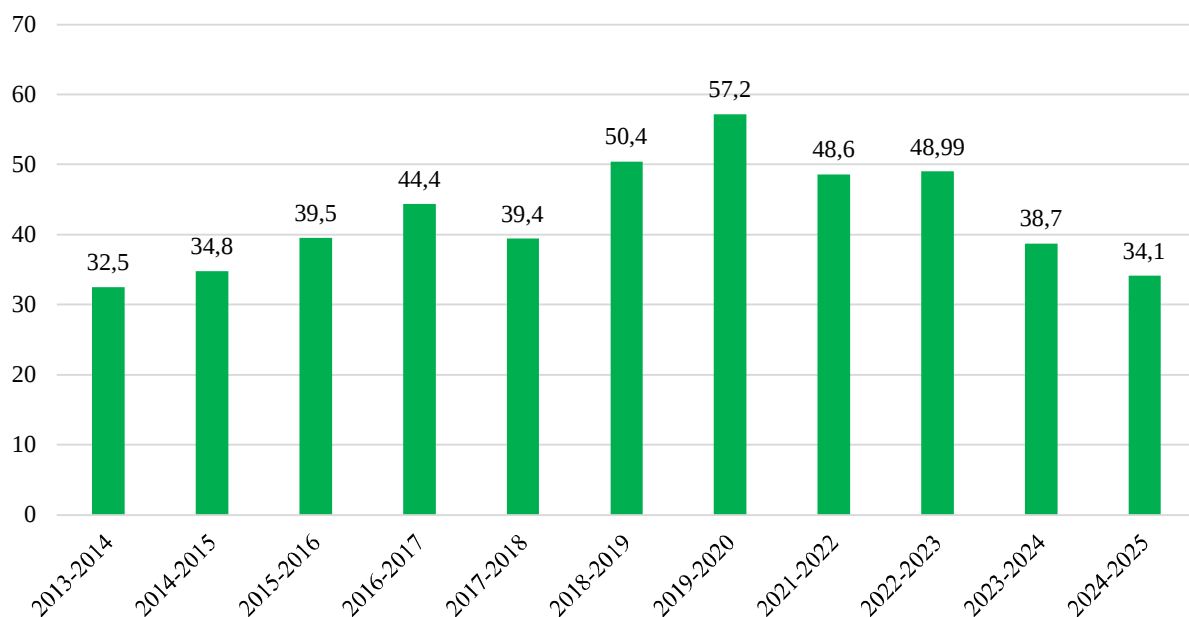

Рис. 2. Експорт з України зернових за 2013-2025 МР., тис. тон

Джерело: [8,9]

Однак із 2021/2022 р. відбулося різке зниження: у 2023/2024 р. експорт склав 38,7 млн т, а станом на квітень 2024/2025 р. — лише 34,1 млн т, тобто на 40% менше порівняно з піковим роком.

Але попри повномасштабну війну експорт з України зерна та борошна продовжується, що свідчить про високу стійкість аграрного сектору, адаптацію логістичних ланцюгів до кризових умов та стратегічну важливість українського зерна для глобальної продовольчої безпеки. Завдяки зусиллям держави, міжнародній підтримці та мобілізації внутрішніх ресурсів, Україні вдається зберігати присутність на світових ринках, хоча обсяги експорту дещо

ЗДОБУТКИ ЕКОНОМІКИ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА ІННОВАЦІЇ

зменшилися. Це підкреслює здатність українського агросектору забезпечувати експортну діяльність навіть у надзвичайно складних геополітичних обставинах (табл. 2).

Таблиця 2

Експорт з України зернових, зернобобових
(з продуктами їх переробки) та борошна, тис. тонн

Показник	2023/2024 МР (станом на квітень)		2024/2025 МР (станом на квітень)	
	тис. тонн	питома вага, %	тис. тонн	питома вага, %
Зернові та зернобобові, всього	38608	99,71	34114	99,78
пшениця	15011	38,77	13490	39,46
ячмінь	2132	5,51	2242	6,56
жито	1	0,0026	10,8	0,03
кукурудза	21167	54,67	17870	52,27
борошно пшеничне	78,8	0,20	52,1	0,15
борошно інше	4,7	0,01	4,1	0,01
борошно разом	83,5	0,22	56,2	0,16
у перерахунку на зерно, тис. тонн	111,3	0,29	74,9	0,22
Експорт разом (зерно + борошно)	38720	100	34189	100

Джерело: розроблено автором за даними [8]

Станом на квітень 2024 року у структурі експорту зернових, зернобобових культур та продуктів їх переробки з України спостерігається збереження високої сировинної орієнтації аграрного експорту, хоча загальні обсяги дещо скоротилися у порівнянні з аналогічним періодом 2023 року. У 2023/2024 маркетинговому році експорт зерна та борошна становив 38,72 млн тонн, тоді як у 2024/2025 МР очікується зменшення до 34,19 млн тонн. Основну частину експорту традиційно формують зернові та зернобобові культури — відповідно 99,71% та 99,78% у структурі експорту за відповідні роки. Ключовими експортними позиціями залишаються кукурудза (54,67% у 2023/2024 МР та 52,27% у 2024/2025 МР) і пшениця (38,77% та 39,46% відповідно), при цьому спостерігається певне зростання експорту ячменю (з

ЗДОБУТКИ ЕКОНОМІКИ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА ІННОВАЦІЇ

5,51% до 6,56%) та відновлення незначних обсягів постачання жита. Обсяг експорту пшеничного борошна продовжує зменшуватися — з 78,8 тис. тонн до 52,1 тис. тонн, що разом з іншими видами борошна становить лише 0,16% у 2024/2025 МР. Незважаючи на високі абсолютні показники експорту, їх скорочення та незначна частка продукції переробки підкреслюють необхідність стратегічного посилення внутрішньої переробки зернової сировини, стимулювання експорту готової продукції з вищою доданою вартістю і зміцнення конкурентоспроможності українського аграрного сектору на глобальних ринках.

Динаміка експорту аграрного сектору економіки в цілому демонструє зростання, навіть під час війни обсяг експорту у 2024 році склав 24,7 білл. долл. в порівнянні з 2023 роком – 22 білл. долл. (рис. 3).

У 2024 році аграрний сектор України забезпечив 59,3% (24,7 млрд доларів США) валютних надходжень від експорту товарів з України. У 2021 році цей показник становив 40,7% (27,7 млрд доларів США).

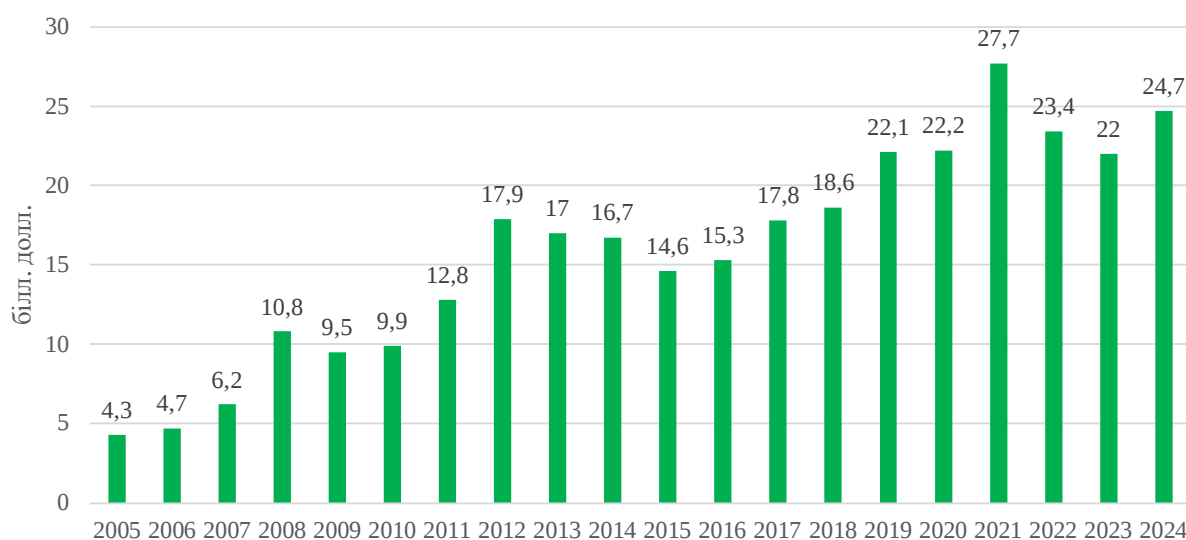

Рис. 3. Динаміка експорту агропродовольчої продукції України

Джерело: розроблено автором за даними [10]

Аграрний сектор України демонструє високу експортну активність і зберігає стратегічне значення на світовому ринку сільськогосподарської

продукції (таблиця 3).

Таблиця 3

Структура експорту та рейтинг України у світовому сільському господарстві у 2024 році

Вид продукції	Експорт, млн. дол.	Рейтинг у світовому сільському господарстві	
		виробництво	експорт
Соняшникова олія	5,117	2	1
Кукурудза	5,071	7	4
Пшениця	3,735	9	6
Рапс	1,850	7	3
Соя	1,340	9	6
Соняшникове насіння	1,029	2	1
Домашня птиця	960	19	6
Ячмінь	557	7	5
Цукр	420	18	11
Соєва олія	316	19	8
Соєвий шрот	304	19	11
Рапсова олія	239	15	7
Волоські горіхи	185	5	4
Сухе молоко	74	13	10
Яловичина	73	20	18
Сир	54	12	9
Масло	49	13	7
Яблука	21	9	14

Джерело: розроблено автором за даними [10]

У 2024 році Україна зберігає провідні позиції на світовому агропродовольчому ринку, демонструючи високі показники як у виробництві, так і в експорті низки сільськогосподарських продуктів. Найвагомим експортним товаром залишається соняшникова олія з обсягом \$5,117 млрд, при цьому Україна утримує перше місце у світі за обсягами експорту та друге — за виробництвом. Кукурудза посідає друге місце за вартістю експорту (\$5,071 млрд), що забезпечує їй сьоме місце у виробництві та четверте в експорті. Важливе значення мають також пшениця (\$3,735 млрд, 9-е місце у виробництві, 6-е в експорті), ріпак (7-е місце у виробництві та 3-е в експорті), а також соя та ячмінь, які стабільно входять до топ-10. Україна залишається

ЗДОБУТКИ ЕКОНОМІКИ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА ІННОВАЦІЇ

світовим лідером з експорту соняшникового насіння. У тваринницькому сегменті найбільший експорт демонструє продукція птахівництва (\$960 млн), де Україна входить до першої десятки експортерів. Інші позиції, як-от соєва та ріпакова олія, волоські горіхи, молочні продукти та яблука, мають нижчі обсяги експорту, проте дозволяють країні зберігати вплив у спеціалізованих сегментах. Загалом, аграрна продукція формує вагомому частку зовнішньоторговельного балансу України, а її конкурентоспроможність на світових ринках залишається високою, попри воєнні ризики та виклики в логістиці.

Частка Європейського Союзу в агропродовольчому експорті України залишається критично важливою для аграрного сектору країни - 52% станом на 2024 р. (рис. 4).

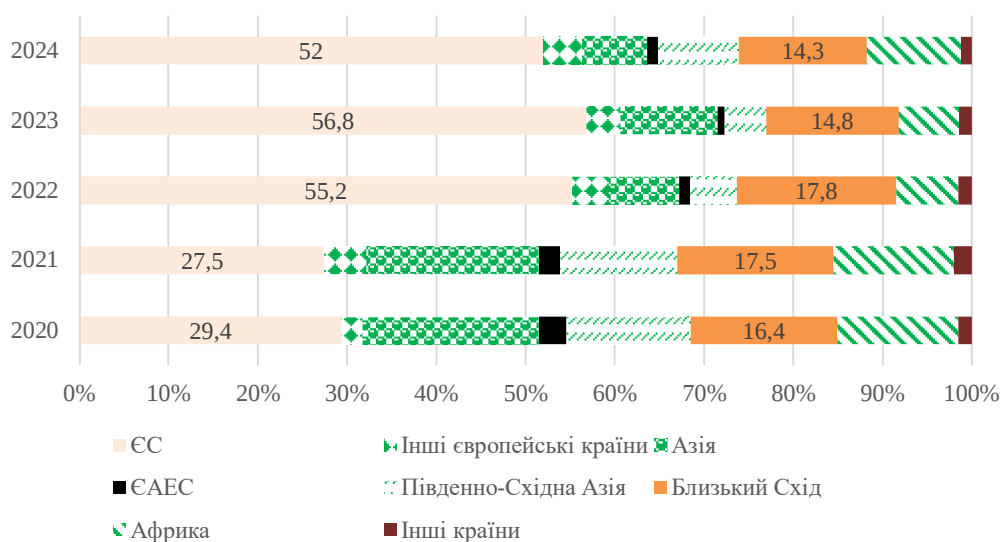

Рис. 4. Географічна структура експорту аграрного сектору України у 2024 р.

Джерело: розроблено автором за даними [10]

З початку повномасштабної війни Росії проти України частка ЄС в агропродовольчому експорті не опускалася нижче 50% через проблеми з морською логістикою, які ускладнили доступ до традиційних ринків третіх країн.

ЗДОБУТКИ ЕКОНОМІКИ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА ІННОВАЦІЇ

У своєму дослідженні В. Кузяк, У. Балик і М. Грещик виокремлюють низку ключових викликів у сфері постачання аграрної продукції в умовах воєнного стану. Серед основних проблем зазначаються: блокування українських морських портів росією, недостатня готовність транспортної інфраструктури до обслуговування великих обсягів перевезень, кадровий дефіцит, зростання вартості енергоносіїв або їх нестача, перебої з електропостачанням, а також втрата частини виробничих потужностей. Найгостріше постала потреба у переосмисленні та перебудові експортної логістики. Транспортні затримки на кордонах, спричинені обмеженою пропускною здатністю як українських, так і європейських логістичних вузлів, стали причиною зриву поставок, порушення контрактних умов і, відповідно, фінансових втрат та екологічного навантаження. У кадровому аспекті проблема пов'язана з вимушеним виїздом частини населення за кордон і мобілізацією, що спричинило нестачу фахівців з міжнародною кваліфікацією. Також перебої з електроенергією негативно позначаються на функціонуванні складів і ланцюгів постачання [11].

Сукупність виявлених проблем призвела до суттєвого зростання витрат на логістичні послуги. У низці регіонів вартість логістики сягала 30–50% від кінцевої ціни реалізації зернових культур, зокрема пшениці та кукурудзи [12]. Із початком повномасштабної війни виникла необхідність перегляду внутрішніх і міжнародних маршрутів транспортування вантажів. У результаті змін логістичної інфраструктури близько 55% агропродукції почали експортувати через глибоководні порти, тоді як 45% – альтернативними шляхами (рис. 5).

Упродовж 2022–2024 років структура експорту України за логістичними каналами зазнала суттєвих змін, що зумовлено як військовими діями, так і адаптацією логістичної інфраструктури до нових умов. У 2022 році значна частка експорту (52%) проходила через порти Чорного моря, тоді як

ЗДОБУТКИ ЕКОНОМІКИ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА ІННОВАЦІЇ

альтернативні маршрути, зокрема Дунайські порти (20%) і логістичні лінії солідарності (25%), мали допоміжне значення. У 2023 році через загрози морській інфраструктурі частка експорту через Чорне море зменшилася до 39%, а роль Дунайських портів зросла до 35%, що свідчить про їхню активізацію як ключового логістичного вузла. Водночас у 2024 році спостерігається різкий ріст використання Чорноморських портів — до 71%, що є наслідком ефективного функціонування морських гуманітарних коридорів. Частка інших напрямків, зокрема логістичних ліній солідарності, зменшилася.

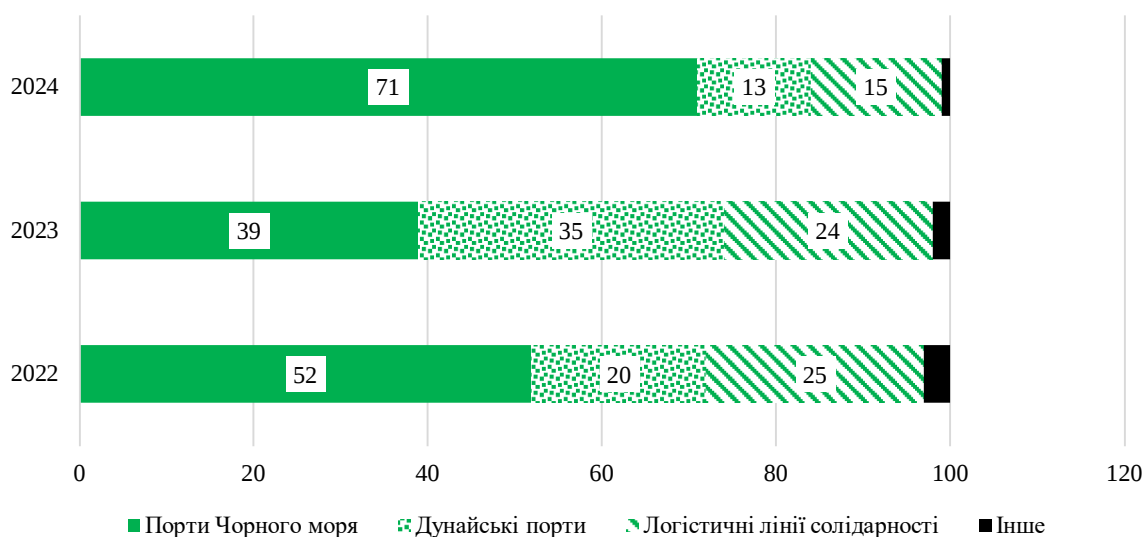

Рис. 5. Структура експорту за логістичними каналами

Джерело: розроблено автором за даними [10]

Глобальна продовольча система стикається з низкою серйозних викликів, серед яких — ерозія ґрунтів, зменшення запасів підземних вод, досягнення межі врожайності сільськогосподарських культур, втрати харчових продуктів і утворення харчових відходів, нестабільність аграрних ринків, наслідки кліматичних змін, демографічне зростання, а також зростання вартості продуктів харчування та добрив. Пандемія COVID-19 завдала системі потужного удару, додавши нові труднощі, зокрема розриви й нестабільність у

ЗДОБУТКИ ЕКОНОМІКИ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА ІННОВАЦІЇ

вже сформованих ланцюгах постачання, які залишаються вразливими навіть попри поступове відновлення після пандемії. Повномасштабне вторгнення Росії в Україну ще більше загострило ситуацію, викликавши серйозні порушення на світових аграрних ринках через скорочення експорту українського продовольства, зростання цін на харчі, дефіцит добрив та енергоресурсів, а також затримки в логістиці.

Збитки та втрати в аграрному секторі України внаслідок війни мали значний вплив на національну та міжнародну продовольчу безпеку, посиливши проблеми з недоїданням і продовольчими кризами. До початку війни сільське господарство забезпечувало 11% ВВП країни, понад 40% експорту та 15% зайнятості населення. Україна була однією з провідних країн-виробників і експортерів пшениці та олійних культур, зокрема соняшнику, однак, з огляду на бойові дії, її позиції на міжнародних ринках агропродукції зазнали суттєвого тиску [13].

У 2023 році кількість авіаударів, спрямованих на цивільну інфраструктуру, призвела до значних збитків, оцінених в 10 мільярдів доларів США прямих втрат та 70 мільярдів доларів США у вигляді економічних втрат. Знищення або пошкодження аграрної інфраструктури, таких як сховища зерна, іригаційні системи та сільськогосподарська техніка, ускладнило логістичні процеси, що додатково підвищило витрати на виробництво. Пошкодження Каховської дамби завдало значної шкоди сільському господарству, зокрема унаслідок втрати іригаційних систем, що призвело до збитків у розмірі 377 мільйонів доларів США. Площі посівів зменшилися, а 7% орних земель були покинуті, здебільшого в прифронтових зонах, що традиційно використовувались для вирощування пшениці та соняшнику. Найбільших втрат зазнали Харківська, Херсонська та Запорізька області. Водночас агропідприємства зафіксували зменшення площ під зернові та олійні культури на 9%, а в прифронтових регіонах — до 20%. Зниження обсягів

ЗДОБУТКИ ЕКОНОМІКИ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА ІННОВАЦІЇ

виробництва призвело до дефіциту продукції на ринку та зменшення доходів фермерів. Обмеження експорту через блокаду чорноморських портів і зменшення обсягів експорту на європейські ринки створили загрозу продовольчій безпеці в країнах із низьким рівнем доходу [14].

Згідно з даними Всесвітньої продовольчої програми ООН, сучасна продовольча криза досягла безпрецедентних масштабів, що зумовлено поєднанням збройних конфліктів, економічних турбулентностей, екстремальних погодних умов і різкого зростання цін на добрива. У результаті майже 783 мільйони людей у світі стикаються з постійним дефіцитом їжі.

Хоча Глобальний індекс голоду (GHI) у 2023 році продемонстрував помірний рівень (18,3 пункту), що на 0,8 пункту менше порівняно з 2015 роком, загальна ситуація залишається критичною. Це свідчить про те, що зменшення масштабів голоду у світі сповільнилося, а в деяких регіонах – практично зупинилося. Значною мірою це зумовлено дестабілізацією глобальної продовольчої системи, зокрема через війну Росії проти України, яка порушила сталі ланцюги постачання і створила додатковий тиск на ринки продовольства (рис. 6).

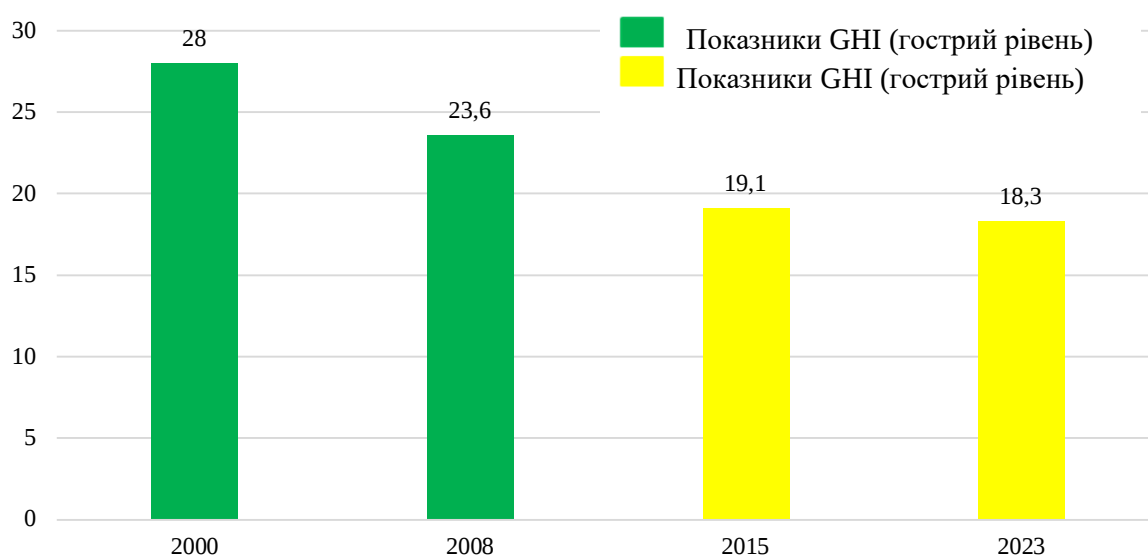

Рис. 6. Світові показники GHI та масштаби недоїдання за останні десятиліття

Джерело: розроблено автором за даними [15, 16]

ЗДОБУТКИ ЕКОНОМІКИ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА ІННОВАЦІЇ

На рисунку 6 наочно представлено вплив глобальних макроекономічних викликів, наслідків збройної агресії Росії проти України, а також інших кризових явищ на динаміку цін на продовольство, зернові культури, добрива та енергоносії. Ціни на зазначені ресурси досі залишаються значно вищими, ніж у докризовий, до пандемії COVID-19, період.

Вторгнення Росії в Україну стало поштовхом до порушення глобальних логістичних і торговельних ланцюгів, що спричинило перебої у русі товарів по всьому світу. Це змусило багато країн переглянути свої зовнішньоторговельні стратегії з метою захисту продовольчої безпеки та підтримання стабільності на внутрішніх аграрних ринках. У відповідь деякі уряди запровадили обмеження на імпорт чи експорт певних товарів, інші ж — посилили імпортні закупівлі, намагаючись задовольнити внутрішній попит.

Наслідки збройної агресії були настільки масштабними, що навіть Європейський Союз змушений був вжити комплексні заходи для посилення економічної витривалості, зафіксовані у Версальській декларації [17].

У рамках реагування на нові загрози у сфері продовольчої безпеки, Європейська комісія ініціювала низку заходів, спрямованих на підвищення стійкості продовольчих систем у державах-членах. Зокрема, було рекомендовано виявити солідарність з Україною шляхом надання гуманітарної та агропродовольчої допомоги, а також сприяти відновленню її сільського господарства та рибальства у співпраці з міжнародними партнерами.

Серед пріоритетних напрямів: включення питань боргового навантаження до ширшої політичної дискусії, реалізація фінансових і екологічних стратегій відновлення, моніторинг цін на продукти, рівня запасів і доступності харчів у координації з глобальними інституціями, сприяння переходу до екологічно сталих аграрно-водних систем, гуманітарне

ЗДОБУТКИ ЕКОНОМІКИ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА ІННОВАЦІЇ

реагування на продовольчу кризу в уразливих регіонах, а також макрофінансова підтримка за потреби.

До міжнародних зусиль у зміцненні глобальної продовольчої безпеки долучилися не лише ЄС, а й США, Україна, інші країни, міжнародні організації та профільні ініціативи. Для зменшення тиску на світову продовольчу систему і запобігання дефіциту, США, Євросоюз та їхні союзники наразі не застосовують обмеження щодо торгівлі сільськогосподарською продукцією з Росією, вивівши відповідні операції з-під дії фінансових санкцій [3].

З метою зниження наслідків війни було впроваджено альтернативні транспортні маршрути для експорту, проте обмежені інфраструктурні ресурси сусідніх країн призвели до додаткових витрат і зниження внутрішніх закупівельних цін.

Ситуація ускладнилася ще більше після виходу Росії з «Чорноморської зернової ініціативи» у серпні 2023 року. Незважаючи на зусилля дипломатії та створення «гуманітарного коридору», обсяги експорту залишались обмеженими, що може мати тривалі негативні наслідки як для України, так і для глобальних ринків.

Країни з низьким рівнем доходів постраждали від посилення продовольчої інфляції, що посилює кризу вартості життя. У 2024 році додатковими загрозами є подорожчання нафти та кліматичні аномалії, зокрема Ель-Ніньйо, що можуть спричинити нове зростання цін на аграрну продукцію та загострення проблем із харчовою безпекою у світі.

Загалом, збройна агресія Росії проти України суттєво вплинула на взаємозалежну глобальну систему постачання продовольства. Постраждали не лише торгівля та інвестиційні потоки, але й логістика, туристична галузь, економічна активність у країнах, що розвиваються, та міжнародна співпраця у сфері продовольства.

ЗДОБУТКИ ЕКОНОМІКИ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА ІННОВАЦІЇ

Таким чином, війна створює системні перешкоди для ефективного функціонування світової продовольчої системи. Це, у свою чергу, ускладнює вирішення глобальної проблеми нестачі продовольства та досягнення Цілей сталого розвитку ООН, зокрема таких як подолання голоду, забезпечення продовольчої безпеки, покращення якості харчування та сприяння стійкому розвитку сільського господарства до 2030 року.

Висновки. Україна, попри воєнні дії, зберігає стратегічну роль у глобальній продовольчій системі. Аграрний сектор демонструє стійкість, однак подальше функціонування потребує міжнародної підтримки, відновлення логістики та інвестицій у відбудову інфраструктури. Війна не лише спричинила локальну аграрну кризу, а й стала каталізатором глобальної нестабільності на ринку продовольства. Це вказує на необхідність реалізації довгострокової стратегії структурної модернізації агросектору, спрямованої на розвиток внутрішньої переробної промисловості, диверсифікацію аграрного виробництва та посилення конкурентоспроможності на зовнішніх ринках. З огляду на глобальні виклики, такі як зміни клімату, продовольча нестабільність та геополітичні ризики, стійкість і стратегічне значення аграрного сектору України потребують подальшого зміцнення через інституційні реформи, інвестиції у технології та інтеграцію у міжнародні продовольчі системи. У цьому контексті критично важливими є координація міждержавних зусиль, стратегічне партнерство та впровадження політик, що забезпечують продовольчу стійкість як в Україні, так і у вразливих регіонах світу.

Список використаних джерел

1. FAO. Food Outlook – Biannual report on global food markets. Rome : FAO, 2023. URL: <https://doi.org/10.4060/cc3020en>

2. FAO. Food Outlook 2023. Open Knowledge Repository [Електронний ресурс]. URL:
<https://openknowledge.fao.org/server/api/core/bitstreams/89325d34-e1f0-4049-b198-d7f3d04d24c7/content>
3. Агресія РФ проти України як загроза глобальній продовольчій безпеці. Аналітична доповідь / [А. Бобровицький, О. Борділовська, В. Колосова, І. Ус, Г. Широкий] ; за заг. ред. М. Паламарчука. Київ : НІСД, 2024. 80 с. URL:
https://niss.gov.ua/sites/default/files/2024-07/ad_agresiya_rf_31072024_1.pdf
4. Русан В. М., Жураковська Л. А., Жаліло Я. А. та ін. Перспективи розвитку аграрного сектора України в умовах кліматичних змін: аналіт. доп. / за наук. ред. Я. А. Жаліла. Київ : НІСД, 2024. 47 с. DOI:
<https://doi.org/10.53679/NISS-analytrep.2024.09>
5. Індекс голоду у 2023 року: яке місце посіла Україна? URL:
<https://mind.ua/news/20264666-indeks-golodu-2023-roku-yake-misce-posila-ukrayina>
6. Farming Amidst a War: Satellite Data Reveals Productive Yet Challenging Season for Ukraine. NASA Harvest [Електронний ресурс]. URL:
<https://nasaharvest.org/news/farming-amidst-war-satellite-data-reveals-productive-yet-challenging-season-ukraine>
7. Структура валової доданої вартості за видами економічної діяльності (у фактичних цінах) [Електронний ресурс]. URL:
<https://data.gov.ua/dataset/80469628-7630-4c3e-b010-7f564dc88b31/resource/374667cb-6be0-4ad4-902d-d7001973499b>
8. Експорт з України зернових, зернобобових та борошна – Міністерство аграрної політики та продовольства України [Електронний ресурс]. URL:
<https://minagro.gov.ua/napryamki/eksport-do-krain-ies/eksport-z-ukrayini-zernovih-zernobobovih-ta-boroshna>

ЗДОБУТКИ ЕКОНОМІКИ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА ІННОВАЦІЇ

9. _Обсяги експорту зернових з України у 2014–2020 роках [Інфографіка] / Слово і діло. URL: [https://www.slovoidilo.ua/2021/02/18/infografika/ekonomika/obsyahu-eksportu-zernovykh-ukrayiny-2020-rokax](https://www.slovoidilo.ua/2021/02/18/infografika/ekonomika/obsyahu-eksportu-zernovykh-ukrayiny-2014-2020-rokax)
10. Outlook for Ukrainian agricultural market, 2025 [Електронний ресурс]. URL: <https://www.agroberichtenbuitenland.nl/binaries/agroberichtenbuitenland/document/publicaties/2025/01/31/ukrainian-agricultural-market-outlook/2025+Outlook.pdf>
11. Кузяк В., Балик У., Грещак М. Оптимізація логістичного забезпечення аграрної продукції в умовах війни. Вісник Львівського національного екологічного університету. Серія «Економіка АПК». 2023. № 30. С. 157-162. DOI: <https://doi.org/10.31734/economics2023.30.157>.
12. Лотиш О., РОЛЬ УКРАЇНИ НА СВІТОВОМУ РИНКУ ЗЕРНА: ВИКЛИКИ І ЗАГРОЗИ URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/download/1959/1886/>
13. GRFC 2024 - Focus - The far-reaching impact of the war in Ukraine URL: <https://fsinplatform.org/grfc-2024-focus-far-reaching-impact-war-ukraine>
14. Bombing into submission: Russian targeting of civilians and infrastructure in Ukraine URL: <https://acleddata.com/2025/02/21/bombing-into-submission-russian-targeting-of-civilians-and-infrastructure-in-ukraine/>
15. Ситуаційний аналіз становища дітей в Україні 2024 URL: https://www.unicef.org/ukraine/media/49196/file/UNICEF_SitAn_2024_UKR.pdf
16. Індекс голоду 2023 року: яке місце посіла Україна? URL: <https://mind.ua/news/20264666-indeks-golodu-2023-roku-yake-misce-posila-ukrayina>)

17. European Commission. (2022). Versailles Declaration: Strengthening EU's economic base and food security in response to Russian aggression. Retrieved from: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_22_1524

18. Державна служба статистики України. Офіційні дані про валову додану вартість [Електронний ресурс]. URL: <https://ukrstat.gov.ua>

19. Продовольча та сільськогосподарська організація ООН (FAO). Global Grain Markets Database [Електронний ресурс]. URL: <https://www.fao.org/worldfoodsituation>

20. Офіційний сайт Української зернової асоціації. URL: <https://uga.ua/statistika-zernovogo-koridoru>.